

Роль родини та громадських
організацій у виявленні
та розвитку обдарованості
Кулик Іванна Василівна
Прикарпатський національний
Університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ

УДК 316.356.2: 159.924.2

РОЛЬ СІМ'Ї У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Актуальність теми. Сім'я – це первинне природне середовище, джерело духовної та матеріальної підтримки для дитини. У сім'ї дитина оволодіває першими знаннями, уміннями, засвоює навички спільної діяльності. Саме батьки чи особи, які здійснюють опіку над дитиною, зобов'язані дбати про своїх дітей, створювати належні умови для розвитку їх природних задатків.

Сьогодні однією з головних соціально-педагогічних проблем обдарованих дітей є те, що їм недостатньо уваги приділяють їхні батьки, особливо батьки з низьким рівнем освіти або невисоким загальним культурним розвитком.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених (О. Кульчицька, А. Матюшкін, Б. Теплов та ін.) свідчать, що проблема обдарованості є пріоритетною у психології особистості, оскільки розвиток творчих здібностей людини виступає умовою перетворення, оновлення і гармонійного розвитку суспільства. Питання діагностики здібностей втілено у працях таких науковців, як: Н. Грищенко, А. Моляко, А. Савенков, та ін. Структура обдарованості та особистісні особливості обдарованих індивідів розглядалися Дж. Гілфордом, Ю. Гільбухом, О. Зазимко, Дж. Рензуллі, С. Шандруком та ін.

Теоретичні засади педагогічних підходів до соціалізації молоді склали праці А. Капської, І. Кона, Н. Лавриченко, А. Мудрика, Д. Пащенко, С. Савченка, С. Харченко та ін.

Вітчизняними науковцями – О. Антоною, О. Власовою, Н. Завгородньою, Л. Прокопів та ін. – висвітлюються шляхи соціалізації обдарованих дітей та молоді.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні ролі батьків у виявленні та розвитку обдарованої дитини, наданні їм рекомендацій щодо виховання таких дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вітчизняній педагогічній енциклопедії говориться, що обдарованість – це властивість психіки, яка системно розвивається протягом життя і визначає можливість досягнення людиною вищих (незвичайних, неабияких) результатів в одному або декількох видах діяльності в порівнянні з іншими людьми [6].

На сьогоднішній день більшість психологів визнають, що рівень, якісна своєрідність і характер розвитку обдарованості – це завжди результат складної взаємодії спадковості (природних завдатків) і соціальної сфери опосередкованої діяльності дитини (ігрової, навчальної, трудової). В той же час не можна ігнорувати і роль психологічних механізмів саморозвитку особистості.

Дитячий вік – період становлення здібностей, особистості і бурхливих інтеграційних процесів психіки. Рівень і широта інтеграції характеризують формування і зрілість самого явища – обдарованості. Одним з найбільш дискусійних питань, що стосуються проблеми обдарованих дітей, є питання про частоту прояву дитячої обдарованості. Існують дві точки зору «всі діти є обдарованими»; «обдаровані діти зустрічаються украй рідко». Вказана альтернатива знімається в рамках наступної позиції: потенційна обдарованість по відношенню до різних видів діяльності властива багатьом дітям, тоді як актуальну обдарованість демонструє значна частина дітей [5,с.51].

Обдарованість дитини часто виявляється в успішності діяльності, що має стихійний, самодіяльний характер. Наприклад, дитина, захоплена технікою

будинку буде свої моделі, але до шкільної, або соціально-організованої позашкільної діяльності (у секції, студії) її заняття немає жодного відношення. Інша дитина захоплено вигадує вірші або розповіді, але не хоче демонструвати їх педагогові. Судити про обдарованість дитини слід не лише по його шкільній діяльності, але і по його позашкільній роботі.

На думку Дьяченко О.М., як одна з причин відсутності проявів того або іншого вигляду обдарованості може бути недолік (через умови життя) відповідних знань, умінь і навиків. Як тільки дитина їх засвоїть, його обдарованість стає явною і очевидною для педагога [5, с.72].

За тривалими спостереженнями реальна педагогічна практика навчилася визначати лише три категорії обдарованих дітей.

Перша категорія обдарованих – діти з високими показниками за рівнем спільної обдарованості.

Друга група обдарованих – діти, що досягли успіхів в певних областях діяльності. Їх виявлення будується за допомогою методів діагностики і не являє особливих складнощів. Обдаровані юні музиканти, художники, математики, спортсмени давно завоювали собі право на спеціальне вчення. Цю категорію дітей частіше називають талановитими.

До третьої категорії обдарованих можна віднести дітей, що добре навчаються в школі («академічна обдарованість») [7].

Обдарованих дітей в ранньому віці відрізняє здатність відстежувати причинно-наслідкові зв'язки і робити відповідні висновки; вони особливо захоплюються побудовою альтернативних моделей і систем. Для них характерна швидша передача нейронної інформації, їх внутрішньомозкова система є більш розгалуженою, з великим числом нервових зв'язків.

Обдаровані діти зазвичай володіють відмінною пам'яттю, яка заснована на ранньому опануванні мови і абстрактного мислення. Їх відрізняють здатність класифікувати і категоризувати інформацію, вміло користуватися накопиченими знаннями.

Найчастіше увага до обдарованих дітей відрізняє їх великий словниковий запас, що супроводиться складними синтаксичними конструкціями, а також умінням ставити питання. Багато обдарованих дітей із задоволенням читають словники і енциклопедії, продумують слова, які, на їх думку, виражають їх власні поняття і уявні події.

Для виявлення обдарованості використовують різні методи: від найпростішого батьківського спостереження до спеціально розроблених стандартизованих та тестових завдань.

Батьки використовують виховні стратегії: стратегія прямого виховного впливу, де вони постійно пропонують дітям якісь розвиваючі ігри, вправи. Інколи ця стратегія дає результати, але дуже часто в дитини виникає внутрішня протидія. Друга категорія батьків вважає, що вивчати та розвивати їхню дитину повинні фахівці. Але не потрібно повністю перекладати всі турботи на плечі інших, а самим знаходитись осторонь. Третя стратегія - коли батьки дають вибір своїй дитині й намагаються підібрати гарну школу, не контролюючи розвиток здібностей.

Найголовніше в таких сім'ях - атмосфера пізнавальних інтересів самих батьків (самі читають, ходять на виставки, не нав'язуючи свого інтересу). Така стратегія саморозвитку виявилась найефективнішою [1, с.56].

Першовідкривачами обдарованості дітей є батьки. Вони виконують найголовнішу роль у становленні й розвитку не тільки обдарованості дитини, а і її особистості.

Іноді батьки не помічають обдарованості своїх дітей (це буває, наприклад, якщо дитина перша і єдина) або опираються прирахуванню своїх дітей до обдарованих («Я не хочу, щоб моя дитина була обдарованою, нехай вона краще буде нормальною»), починають надмірно «експлуатувати» здатності дитини та поміщають її у штучні умови (наприклад, позбавляють можливості спілкуватися з однолітками).

Усе це лягає додатковим вантажем на плечі дитини, адже в якийсь момент вона сама відкриває свою обдарованість і розуміє, що чимось відрізняється від інших.

Дуже важливо в цей момент підтримати дитину, показати, що її особливість - це нормально, що вона має на це право і, звичайно, що поза залежністю від того, чи буде вона виявляти свої таланти надалі чи ні, усе одно її люблять (про важливість позиції батьків, взаємини в родині та їхній вплив на подальше життя дитини написана безліч книг, психологічних і художніх).

Батьківське відкриття обдарованості власної дитини повинно народжувати радісне очікування й готовність вирішувати пов'язані з цим проблеми. Завдання батьків полягає в тому, щоб вчасно знайти правильний момент, правильні слова та приклади для дитини, щоб вона мала здорове самосприйняття, тому що уявлення про саму себе - це багато в чому кристалізація того, як на нас реагують інші люди.

Батьки повинні особливу увагу приділяти розвитку пізнавальних інтересів дитини, адже завдяки їм формуються основні інтелектуальні вміння, необхідні для засвоєння знань, закладається основа для дальшого успішного оволодіння знаннями. Василь Сухомлинський зазначав, що до кожної дитини треба підхід. Тому батьки повинні розвивати у своїх дітей активну пізнавальну діяльність, зацікавлювати дитину різними видами завдань (пошукових, логічних, ігрових).

Батькам потрібно знати, що обдарована дитина прагне довірливого спілкування. Вона хоче бачити у батьках мудру дорослу людину, яка збагатить її уявлення про світ і про саму себе, допоможе подолати труднощі. Дітям дуже хочеться, щоб батьки сприймали їх як рівноправних в особистісному плані партнерів. Їм не хочеться, щоб їх повчали, вони прагнуть рівноправного спілкування, щоб їх сприймали як особистості й реагували на них як на особистість. Звичайно, перед батьками стоїть проблема формування й плекання не просто особистості, а особистості обдарованої, особистості свідомого українського громадянина.

Провідна роль в цьому плані відводиться педагогам, які повинні навчити батьків розвитку творчих здібностей і обдарованості у їхніх дітях. Тут важливе значення мають відкриті запитання, творчі дискусії, глибоке знання батьками психологічної сутності творчого процесу, віра в інтелектуальні сили дитини. Для дитини батьки повинні створити умови, щоб обдарована дитина мала змогу самостійно здійснювати свою індивідуальну діяльність. Завдання батьків полягає в максимальному сприянні, стимулюванні активності та розвитку в дитини винахідливості, ініціативи, творчого підходу до навчання. Бажано, щоб у дитини був улюблений затишний куточок, де вона може повністю усамітнитися і спокійно подумати. У кімнаті дитина повинна відчувати атмосферу творчості, розкнутості на уміння знаходити розв'язок нестандартних ситуацій, як націленість на відкриття нового.

Розвиваючи творчі здібності дитини, батьки виконують суспільний запит щодо формування особистості, здатної самостійно мислити, приймати сміливі й нестандартні рішення, творчо ставитись до праці. Саме такі творчі особистості мають високий рівень національної самосвідомості, що виявляє причетність їх до споконвічних духовних цінностей українського народу.

Поряд з тим, що обдаровані діти мають ряд переваг перед своїми однолітками, їм доводиться стикатися і із специфічними труднощами. В першу чергу це пов'язано із стосунками батьків до обдарованості своїх дітей. Деякі батьки, виявляючи у своєї дитини ранні прояви обдарованості, всі свої зусилля направляють на розвиток його здібностей відповідно до своїх уявлень про цілі і завдання виховання. При цьому, як відзначає А.В. Петровський [4], вважаючи свою дитину вундеркіндом, увагу звертають лише на першу частину цього слова – акцентують винятковість дитини, забуваючи, що він залишається все ж дитиною.

З цією метою Постовий В.Г. [3, с.356] надає поради батькам, які прагнуть розвивати здібності своїх дітей:

1. Проаналізувати вашу власну систему цінностей і установок щодо виховання дітей. Чи сприяє вона реалізації обдарованої особистості в суспільстві?

2. Бути чесними щодо дітей. Усі діти дуже чутливі до неправди, а обдарованих дітей це стосується більшою мірою.

3. Оцінювати рівень розвитку дитини. Звертати увагу на її досягнення. Батьківські оцінки для дітей – одночасно є і нагородою і мірилом їхнього самосприйняття і самооцінки. Перш ніж оцінювати, батьки мусять запитати себе: «Що я бачу, що ціную у своїй дитині і як їй показати це?» За такого підходу система батьківських оцінок, у якій дитина бачить себе, точніше і повніше відбиватиме її якості у всій їхній багатогранності.

4. Бути позитивно налаштованим на обдарованість. Намагатися вчасно вловити зміни, що відбуваються в синові чи дочці. Вони можуть виражатися в неординарних запитаннях чи висловлюваннях, у нестандартному поведженні і бути ознакою їхньої обдарованості.

5. Поважати в дитині її індивідуальність і неповторність. Не проектувати на неї власні інтереси, захоплення і сподівання. Любити дитину такою, якою вона є, а не за її виняткові таланти. Сприяти розвитку таких її якостей, як щедрість, готовність допомогти іншим, терпіння, відповідальність, цілеспрямованість, почуття гумору тощо.

6. Підтримувати позитивне ставлення до здібностей дитини. Створювати мотивацію до досягнення, готовність іти на творчий ризик. Заохочувати самостійне мислення дитини. Уникати тривалих пояснень і бесід.

7. Допомогати розумовому зростанню обдарованих дітей відповідно до їхніх незвичайних здібностей, збагачуючи набори ігор, забезпечуючи достатнє коло спілкування, залучаючи до різноманітних занять. Водночас не перевантажувати таких дітей. Дозрівання особистості ще не закінчилося, і її функціональні можливості не безмежні.

8. Не ставити дитину в занадто тверді рамки чи нав'язувати їй те, до чого в неї не виникає власних бажань. Прислухатися до її бажань і потреб.

9. Бути терплячими до дивних ідей дитини, поважати цікавість, намагатися відповідати на всі питання дитини.

10. Учити дитину розуміти і сприймати інших людей, співчувати їм, ставити себе на їхнє місце, програвати їхні ролі. Виробляти доброзичливість і терпляче ставлення до менш обдарованої людини. Це дасть змогу уникнути формування егоцентризму обдарованої дитини.

11. Пам'ятати про підвищену чутливість обдарованих дітей. Надавати їм необхідну допомогу й емоційну підтримку заохоченням їхньої діяльності, уважно і доброзичливо ставитися до їхніх думок і проблем. З терпінням і спокоєм сприймати емоційні перепади дитини. Допомогти їй розібратися в тому, що не всі негативні коментарі і зауваження стосуються її особисто, і що люди діють іноді не усвідомлено, без логічного наміру.

Висновок. На особистість дитини мають великий вплив батьки і сім'я загалом, оскільки здібності розвиваються у процесі певної діяльності, їхнє формування більшою мірою залежить від них самих, розуміння ними суті відповідних здібностей, бажання побачити їхні прояви і надати необхідну допомогу своїй дитині. Головним напрямом впливу є сприяння активізації навчальної діяльності для вияву здібностей дитини, підтримання інтересу, заохочення, досягнень, надання впевненості у своїх силах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Іванусь О. Роль сім'ї у процесі соціалізації обдарованих дітей // Психолог. - 2009. – Березень. №11/12. – С. 56-58.
2. Линьова І.О. Вплив родини на розвиток обдарованості дитини // Обдарована дитина. – 2006. - №5. – С. 41-45.
3. Постовий В. Г. Невмержицький О. А. Сім'я і школа: проблеми виховання дітей: Посібник. Київ, 2008. – 418 с.
4. Петровский А.М. История психологии. – М.: Педагогика, 1994. - 448с.
5. Психология обдарованості детей и подростков: Учебн. пос. для студентов высших и средних педагогических учебных заведений / Ю. Д. Бабаева,

Н. С. Лейтес, Т. М. Марютина и др; - М.: Издательский центр Академия», 2000. - 336 с.

6. Савенков А. И. Одаренные дети в детском саду и школе: Учебн. пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 2000. - 232 с.
7. Степанов С. Психологический словарь для родителей. - М., 1996.

У статті автор розкриває поняття «обдарованість», її прояви та теоретично обґрунтовує роль батьків і сім'ї загалом у процесі соціалізації обдарованої дитини, надає їм поради щодо виховання і розвитку здібностей особистості дитини.

Ключові слова: обдарованість, обдаровані діти, соціалізація, розвиток, сім'я, батьки.

В статье автор раскрывает понятие "одаренность", ее проявления и теоретически обосновывает роль семьи в процессе социализации одаренного ребенка, предоставляет им советы относительно воспитания и развития способностей личности ребенка.

Ключевые слова: одаренность, одаренные дети, социализация, развитие, семья, родители

In the article author reveals the concept of "talent", its implications and theoretical justifies the role of parents and the whole family in the process of socialization of gifted child, gives them advices about upbringing and development capabilities of a child.

Key words: talent, gifted children, socialization, development, family and parents.

